

Anikó Raisz (ed.), *International Law from a Central European Perspective*,
Central European Academic Publishing,
Miskolc, Budapest, 2022.

Ukoliko cilj nauke shvatamo kao sredstvo kojim se obezbjeđuje objektivan opis i objašnjenje pojava u svijetu, onda za knjigu *International Law From a Central European Perspective* možemo reći da je njen sadržaj determinisan nekim od najznačajnijih savremenih međunarodnopravnih pitanja kojima autori - objašnjavajući problematiku i preispitujući rješenja današnjeg međunarodnog prava - pristupaju iz ugla centralnoevropskog istorijskog i političkog konteksta. Knjigu, koja služi kao literatura studentima doktorskih studija, izdao je 2022. godine u Miskolcu (Mađarska) *Central European Academic Publishing*, a njena urednica je *Anikó Raisz*, profesorica na Univerzitetu u Miskolcu. Knjiga ima oko tri stotine strana, a sačinjena je od dvanaest poglavlja jer obuhvata dvanaest različitih tema, koje obrađuje isto toliko autora.

Iz vizure centralnoevropskog i istočnoevropskog političkog i istorijskog okvira, pri čemu se misli na države čije teritorije su činile nekadašnju Austrougarsku, *Raisz* u uvodu knjige napominje da je ostalo mnogo nerazjašnjenih pitanja koja danas impliciraju različite probleme u međunarodnopravnim odnosima. *Raisz* objašnjava da je nekom ko ne dolazi sa ovih prostora neshvatljivo zašto nije moguće prevazići etničko-teritorijalno-lingvističkih trvenja, kao i zašto se insistira na zaštiti manjina, dok se istovremeno zauzima blagonaklon odnos prema generatorima narušavanja nacionalnih i ekonomskih interesa država sa ovog podneblja.

S obzirom na prisustvo ovakvih ili sličnih političkih i istorijskih antagonizama u dijelu Centralne i Istočne Evrope, ne čudi što urednica knjige za prvo poglavlje bira temu *Constitutional Identity*, koja je od posebne važnosti za države koje pripadaju ovom regionu. Autor prvog poglavlja, profesor *Bertrand Mathieu* sa Univerzitetu u Sorboni, navodi da je ustavni identitet kategorija koja korespondira sa fundamentalnim elementima nacionalnog identiteta koji su inkorporirani u ustavu određene države, kako bi se određena politička zajednica mogla identifikovati kao posebna. Međutim, uzevši u obzir tokove globalizacije koja ima tendenciju marginalizacije nacionalnih identitetskih posebnosti, *Mathieu* kritički pristupa raspravi o prirodi

* Asistent na Fakultetu pravnih nauka Univerziteta Donja Gorica; *e-mail*: jovan.jablan@udg.edu.me.

i mjestu nacionalnog i/ili ustavnog identiteta u okvirima međunarodnog prava, a naročito nadnacionalnih pravnih sistema, kakva je Evropska unija koja danas pretenduje da pravnim i političkim sredstvima stvori jednolični evropski identitet, zanemarujući svoje načelo promovisanja i odbrane nacionalnih (kulturoloških) posebnosti država članica. Shodno tome, sagledavajući nacionalni identitet kao pojavu koja generiše kooperaciju, ali i otpor tendencijama jednoličnog identiteta u nadnacionalnom pravnom poretku, Mathieu raspravlja o novim mehanizmima koji bi prevazišli pomenutu dihotomiju i osigurali promovisanje zajedničkih vrijednosti, ali i zaštitu onih vrijednosti koje su ukorijenjene u nacionalnim i/ili ustavnim identitetima država članica.

Sljedeća tema je *State Succession*, koju u okviru drugog poglavlja knjige obrađuje profesor u penziji Univerziteta u Novom Sadu *Rodoljub Etinski*. Autor najprije daje koncizan i sveobuhvatan pregled izvora međunarodnog prava u pogledu pitanja sukcesije država, nakon čega razmatra osnovne pojmove i kategorije sukcesije, ukratko analizirajući slučajeve Sovjetskog Saveza, Savezne Federativne Republike Jugoslavije i Savezne Republike Jugoslavije, precizno nijansirajući razlike između dekolonizacije, disolucije, cesije, secesije i države koja je stekla nezavisnost, kao različitih tipova sukcesije. Takođe, Etinski problematizuje odredbu o legalnosti sukcesije koja je zajednička za dva relevantna međunarodna ugovora i dva nacrtu Komisije za međunarodno pravo, nakon čega nudi alternativno rješenje koje argumentuje *per analogiam* sa rješenjem u međunarodnom humanitarnom pravu. U centralnom dijelu ovog poglavlja, autor analizira pravila sukcesije u oblasti nasljeđivanja međunarodnih ugovora, u okviru kojeg objektivno i analitički sagledava kontrast između slobode ugovaranja i opštih interesa kontinuiteta i sigurnosti odnosa između država, nakon čega se bavi pitanjima sukcesije u pogledu nasljeđivanja državne imovine, dugova i arhiva, analizirajući proces sukcesije, pored gore pomenutih država, i u slučaju Čehoslovačke. Pored toga, Etinski obrađuje pitanje prava i obaveza fizičkih i pravnih lica u kontekstu sukcesije država. Sljedstveno tome, autor daje pregled relevantne prakse Evropskog suda za ljudska prava, a nastavlja sa posljedicama sukcesije država na pitanje državljanstva, u okviru kojeg se valjano zaključuje da su pravo na državljanstvo, izbjegavanje apatridije i zabrana arbitrarnog oduzimanja državljanstva, tri osnovne smjernice u regulisanju efekata sukcesije na pitanje državljanstva.

International Peace and Security je tema trećeg poglavlja ove knjige koju je obradila *Rutvica Rusan Novokment*, docentkinja na Sveučilištu u Zagrebu. Iz perspektive centralnoevropskih država, autorka analizira pitanje očuvanja međunarodnog mira i sigurnosti u periodu nakon Drugog svjetskog rata, a posebno se bavi ulogom međunarodnih organizacija, poput Ujedinjenih nacija, NATO-a i Organizacije za evropsku bezbjednost i saradnju, u domenu stvaranja čvrstih pravnih, političkih i institucionalnih osnova za dugotrajan mir. Autorka istražuje efikasnost međunarodnog pravnog okvira i institucionalnih

mehanizama, naglašavajući značaj poštovanja ljudskih prava, demokratskih vrijednosti i vladavine prava u unapređenju odgovornosti svih aktera u očuvanju međunarodnog mira i sigurnosti. *Rusan Novokment* zaključuje da bi inovativni mehanizmi i intenzivna regionalna saradnja značajno doprinijeli efikasnosti unapređenja i očuvanja mira i bezbjednosti u međunarodnoj zajednici.

Sudija i profesor *Paweł Czubik* sa Univerziteta u Krakovu autor je četvrtog poglavlja koje nosi naslov *Sovereignty in International Law*, a u okviru kojeg istražuje ključne aspekte suvereniteta u kontekstu međunarodnog prava. Fokusira se na pojam suvereniteta kao osnovnog atributa nezavisnih država i analizira kako suverenitet služi kao temelj za autonomne aktivnosti država u međunarodnopravnom prostoru. Autor detaljno istražuje veze između suvereniteta, slobode djelovanja država i njihove sposobnosti da zaključuju međunarodne ugovore. Takođe, *Czubik* se bavi pitanjem „prenosa” suvereniteta, ispravno ističući da čak i delegiranje nadležnosti drugim subjektima međunarodnog prava ne znači gubitak suvereniteta. Autor ispravno zaključuje da je moguće dodijeliti suverenitet drugom entitetu kao rezultat aktivnosti koje se sastoje u prenosu ograničenog obima državnih ovlašćenja, ali da delegiranje nadležnosti drugim subjektima međunarodnog prava - drugim državama ili međunarodnim organizacijama - ne podrazumijeva opoziv suvereniteta, pri čemu jasno objašnjava razliku između koncepta suvereniteta i pojma nadležnosti. Pored toga, autor se bavi i pitanjem opasnosti po ekonomski suverenitet država centralne i istočne Evrope, kritički sagledavajući kapitalistički sistem u kojem finansijski najmoćnije kompanije, ali i nadnacionalne organizacije koje teže sve većem obimu ekonomskih ovlašćenja, prijetе da ugroze (ekonomski) suverenitet određenih država. Na kraju, *Czubik* dovodi u pitanje postojanost suvereniteta država, referišući se na teoriju o tzv. svjetskom pravu, koja sve manje liči distopiji usljed savremenih intencija nadnacionalnih međunarodnih organizacija.

Tema *Elżbieta Karske*, profesorice Univerziteta u Wroclawu, jeste *International Cooperation — International Organizations*. Autorka počinje istorijskom analizom, pominjući antičku Grčku i lokalne oblike saradnje između gradova-država, koje se smatraju pretečama današnjih međunarodnih organizacija. Dalje, *Karska* objektivno pristupa istorijskim promjenama u posljednja dva vijeka koje su dovele do savremenih organizacija, koristeći primjere poput Ujedinjenih nacija, Savjeta Evrope, Evropske unije i NATO-a. Autorka se konkretno bavi ciljevima, principima i vrijednostima međunarodnih organizacija, sa fokusom na postizanje međunarodnog mira, sigurnosti, demokratskih principa i ljudskih prava. Takođe, detaljno se razmatraju karakteristike međunarodnih organizacija, a pitanje njihovog subjektiviteta i pravne sposobnosti u međunarodnom pravu postavlja se kao osnovna tema.

Protection of Human Rights — The Role of the ECHR tema je šestog poglavlja koju obrađuje profesor *Szeged* Univerziteta iz Mađarske i sudija Evropskog suda za ljudska prava — *Péter Paczolay*. Autor

sagledava razvoj zaštite ljudskih prava u Evropi kroz prizmu sudske prakse suda u Strazburu, fokusirajući se na tri ključne teme: zaštitu prava etničkih manjina, pravo na obrazovanje i izazove ljudskih prava u digitalnom dobu. Objašnjava se kako Sud, iako tumači Konvenciju kao „živi instrument”, djeluje sa ograničenim uspjesima u pogledu zaštite prava etničkih manjina. Međutim, autor afirmativno navodi primjer prava na obrazovanje koje ilustruje kako Sud može proširiti primjenjivost Konvencije i postaviti viši standard procjene u procesu odlučivanja. Takođe, razmatra se savremena uloga Suda u suočavanju sa izazovima digitalnog doba, posebno u vezi sa slobodom izražavanja na internetu i pitanjima zaštite podataka, odnosno privatnosti pojedinaca, što implicira evoluciju ciljeva međunarodne saradnje u oblasti ljudskih prava, ali i naglašava potrebu za prilagođavanjem prava intenzivnim promjenama u stvarnosti.

U okviru sedmog poglavlja, obrađuje se tema *International Law in the Service of Minority Protection—Hard Law, Soft Law, and a Little Practice*, autorke *Elisabeth Sándor-Szalay*, profesorice Univerziteta u Pečuhu. Ovaj rad se bavi ulogom međunarodnog prava u pogledu zaštite manjinskih prava, istražujući kombinaciju imperativnih pravnih normi, mekog prava i pravne prakse. U periodu prije i nakon 1945. godine, autorka objašnjava kako međunarodno pravo doprinosi zaštiti prava manjina, analitičkim metodom preispitujući uloge međunarodnih organizacija poput Ujedinjenih nacija, Savjeta Evrope, Organizacije za evropsku bezbjednost i saradnju, kao i Evropske unije. Pruža se i uvid u kompleksnost mehanizama zaštite manjinskih prava, nakon čega autorka ispravno argumentuje da zaštita manjina zahtijeva više od primjene prava. Psihološki kontekst, volju građana i zabranu diskriminacije, vidi kao ključne elemente koje generišu ovu vrstu zaštite. Autorka zaključuje da su potrebne i kompenzacione mjere koje uzimaju u obzir njihovu specifičnost, budući da suština zaštite prava manjina leži u dinamičnoj ravnoteži kompromisa između njih i države.

Péter Kovács, profesor *Pázmány Péter* Katoličkog Univerziteta i sudija Međunarodnog krivičnog suda, istražuje različite aspekte teme koja nosi naslov *The International Criminal Court in the Context of International Criminal Law*. Analizira evoluciju ideje o međunarodnom krivičnom sudu, prateći put od ranih ideja do njegovog savremenog uspostavljanja. *Kovács* razmatra i mogućnost proširenja nadležnosti Međunarodnog krivičnog suda, a bavi se i proceduralnim aspektom, odnosno postupkom pred Sudom. Autor se fokusira na određivanje najozbiljnijih zločina i pojma komplementarnosti kao principa čija filozofija se ogleda, osim u značaju principa *ne bis in idem*, u sankcionisanju na nacionalnom nivou, što je međunarodnopravna obaveza utkana u nekoliko međunarodnih konvencija. Dodatno, razmatra se pitanje nadležnosti suda u kontekstu teritorije, nacionalnosti i vremenskog okvira. Predstavlja se struktura i uloga glavnih organa Suda. Takođe, obrađuju se tri standarda dokazivanja, uključujući aspekt saradnje sa Sudom koji se suočava sa lokalnim

izazovima i političkim turbulencijama. Pored toga, razmatra se uloga žrtava u postupcima pred Međunarodnim krivičnim sudom, kao i značaj pomoći i reparacije žrtvava. Autor poglavlje zaključuje poređenjem Suda sa drugim međunarodnim krivičnim tribunalima i „hibridnim” tribunalima, čime zaokružuje kompletnu sliku o Međunarodnom krivičnom sudu, zaključujući da je od posebne važnosti da svi pravnici budu kvalitetno upoznati o njegovim nadležnostima i osnovnim pravilima Rimskog statuta.

Temu *Migration* u okviru devetog poglavlja obrađuje *Karol Karski*, profesor Univerziteta u Vašavi. Autor pruža iscrpan pregled pravnog okvira i međunarodnih instrumenata koji se bave pitanjem migracija, nakon čega su precizno prikazani različiti uzroci koji dovode do ove pojave. Nacionalni zakoni obično regulišu pitanje prijema stranaca, ali autor navodi da je njihovo donošenje i/ili primjena ograničena međunarodnim sporazumima. Poseban fokus stavlja se na pitanje izbjeglica, čiji status se reguliše Ženevskom konvencijom koju *Karski* detaljno analizira. Pored toga, obrađeni su pravni statusi radnika migranata i relevantni međunarodni i regionalni akti. Naglašava se i analizira uloga različitih institucija poput Visokog komesara UN-a za izbjeglice u kontekstu prava migranata.

U desetom poglavlju koje nosi naslov *The Protection of Cultural Heritage in International Law*, autorka *Katarzyna Zombory*, istraživač Univerziteta u Miskolcu, obrađuje razvoj međunarodne saradnje u oblasti zaštite kulturne baštine, posebno kroz prizmu UNESCO-a, koji je inicirao ulaganje napora usmjerenih ka usvajanju pet međunarodnih konvencija relevantnih za ovu oblast. Autorka navodi objašnjenje pojma, kategorije i ključna područja zaštite kulturne baštine u savremenom međunarodnom pravu, a ispravno prepoznaje i napredak u dimenziji ljudskih prava u zaštiti kulturnog nasljeđa, koje je usko vezano sa pojmom kulturnih prava. Autorka problematizuje pitanje zaštite kulturne baštine u centralnoj i istočnoj Evropi, naglašavajući relativno nepostojanje obavezujuće međunarodnopravne regulative, što determiniše nastajanje određenih problema usljed specifične istorije ovih regiona. Zaključuje se navođenjem razlika između političkih i etničkih granica koje čine zaštitu kulturne baštine osjetljivom temom, imajući u vidu ulogu iste u oblikovanju i očuvanju nacionalnih identiteta.

Urednica knjige *Anikó Raisz*, autorka je jedanaestog poglavlja u okviru kojeg se obrađuje tema *International Environmental Law from a Central European Perspective*. Globalna povezanost kroz klimu, vodu na Zemlji i/ili potencijalno razorne efekte određenih prekograničnih zagađenja, autorka sagledava kao uzroke na osnovu kojih se države redovno suočavaju sa međunarodnopravnim izazovima u oblasti životne sredine. Kako ispravno navodi, ti izazovi su veći za države centralne Evrope čija geografska, istorijska i kulturna bliskost objašnjava zašto se ovdje radi o izazovima koji samo djelimično odgovaraju opštim evropskim trendovima. Nakon toga slijedi kratka analiza ekonomske i socijalne baštine centralnoevropskih država na osnovu

koje autorka uviđa posebnosti zemalja unutar regiona, nakon čega prelazi na sagledavanje opštih pitanja međunarodnog prava životne sredine. Objašnjavajući neke ključne karakteristike evolucije međunarodnog prava životne sredine, *Raisz* sa razlogom obraća pažnju na pitanja i postignuća relevantna za države centralne Evrope, posebno u vezi sa suverenitetom i demografskim pitanjima. Osim osnovnih karakteristika međunarodnih ugovora u oblasti međunarodnog prava životne sredine, rad sadrži i stav i odnos centralne Evrope prema takvim ugovorima. Na kraju, međunarodna pravosudna zaštita životne sredine se opširno razmatra, ističući glavne prilike i moguće nedostatke ove oblasti.

Autor dvanaestog i posljednjeg poglavlja ove knjige je *Michał Balcerzak*, profesor Univerziteta Nikola Kopernik u Torunu, koji obrađuje temu *International Dispute Settlement*. *Balcerzak* istražuje metode namijenjene rješavanju međunarodnih sporova između država (i/ili država i međunarodnih organizacija) sa posebnim osvrtom na centralno-istočnoevropski region. Autor počinje definisanjem pojma međunarodnog spora, a nastavlja jasnom analizom tehnika za rješavanje ovakvih nesuglasica. Naglašava obavezu država da riješe sporove u skladu sa članom 2(3) Povelje UN, a takođe ističe i član 33(1) Povelje koji obavezuje države da rješenje sporova, koji ugrožavaju međunarodni mir i bezbjednost, traže u listi metoda kao što su pregovori, ispitivanje, posredovanje, pomirenje, arbitraža, sudsko rješavanje sporova itd. Autor posebnu pažnju posvećuje specifičnostima rješavanja sporova unutar evropskih regionalnih organizacija. Na kraju, *Balcerzak* pruža i analizira konkretne primjere sporova između država centralne i istočne Evrope, u periodu od kraja osamdesetih godina, koji su rješavani različitim mehanizmima i metodama.

Knjiga *International Law From a Central European Perspective* je vrijedno naučno dostignuće koje čitaocu predočava neke od ključnih savremenih problema međunarodnog prava u kontekstu političkih i istorijskih aspekata država centralne i istočne Evrope. Kritički pisana, ona čini sveobuhvatno djelo koje na analitički, polemički i objektivni način obrađuje neka od najvažnijih pitanja međunarodnog prava u korelaciji sa nacionalnim (ustavnim) identitetima država ovog regiona. Pored toga, ističemo da je ova knjiga od izuzetnog društveno-političkog značaja jer nedvosmisleno oslikava nezadovoljstvo određenih subjekata međunarodnog prava, koje je utemeljeno u argumentaciji svojstvenoj naučnoj metodologiji, što mora predstavljati alarm za međunarodnu zajednicu u pogledu preispitivanja određenih fundamentalnih pojmova u međunarodnom pravu, ali i ideološkom redefinisaniu relativno „potrošenih” ideja određenih međunarodnih organizacija sa nadnacionalnim karakteristikama, kako bi se suštinski omogućilo poštovanje osnovnih vrijednosti čovječanstva i stvorila kvalitetnija međudržavna kohezija i saradnja.